

در آستانه روز بزرگداشت سعدی نگاهی انداخته‌ایم به کتاب‌هایی که در شناخت بیشتر استاد سخن به ماکمک می‌کنند

ایستگاه سعدی

زینب مرتضایی فرد
نویسنده

اول اردیبهشت ماه جلالی حتی وسط دود و ترافیک تهران هم برای آنها که عاشق آقای سعدی هستند، همان حال و هوایی را دارد که بزرگوار هنگام نوشتن گلستان توصیفش کرده: «اول اردیبهشت ماه جلالی / بلبل گوینده بر منابر قضبان» حالا بماند که این روزها تا بتوانیم بیرون نمی‌رویم و گوشه خانه سنگر گرفته‌ایم از شر این ویروس لعنتی اما باور بفرمایید همین حالا وقت سعدی خواندن است. اگر مقدمه گلستان را خوانده باشید، بزرگوار همانجا اعلام کرده قصدش از نوشتن این کتاب، آفرینش گلستانی بوده که پاییز وزمستان جانش را نگیرد و بی‌برگ و بارش نکند، ما هم حالا که نمی‌شود خیلی مفصل مثل هر سال بهار را تماشا کرد، می‌توانیم برویم سراغ آثارش و بهار دیگری را تجربه کنیم. می‌گویند پشت سر آدم‌های بزرگ حرف زیاد است و واقعا هم همین‌طور است. همین جناب سعدی یکی از کسانی است که در جریان ورود مدرنیته به ایران تا توانسته‌اند به او تاخته‌اند و او تاخته‌اند گردنش. دکتر اصغر دادبه، مدرس دانشگاه و فلسفه‌پژوه بسیار به او ایراد گرفته و کلی از بدبختی‌ها و مصائب ایران را انداخته‌اند گردنش. دکتر اصغر دادبه، مدرس دانشگاه و فلسفه‌پژوه می‌گوید: «ادوارد براون در سه شخصیتی شبیه ایجاد می‌کند که کسی درباره آنها شبیه ندارد؛ فردوسی، خیام و سعدی» و همین نشان می‌دهد که چگونه فرهنگ ما را نشانه رفته‌اند و ما هم سال‌ها دنباله‌روی کرده‌ایم بعضی از این تفکرات ویرانگر را. حالا اما گردو خاک فرونشسته و ظاهراً چشم‌ها واقعیت را بهتر می‌بینند. کلی از عاشقانه‌نویسی‌های فضای مجازی از میان شعرهای سعدی انتخاب شده و پژوهشگران ادبیات هم می‌گویند بیش از ۴۰۰ ضرب‌المثل داریم که همه از دل نوشته‌های او بیرون آمده و به زبان مردم راه پیدا کرده‌اند. خلاصه هفت قرن حیات این شاعر نویسنده جهانگرد ظاهراً عاشق پیشه اتفاق کمی نیست و نمی‌شود از کنارش گذشت، هنوز و بعد از هفت قرن آدم‌ها مثل او عاشق می‌شوند و زندگی می‌کنند و سفر می‌روند، به همین دلیل هم هست که هنوز می‌توانند در کنار او زندگی کنند و نفس بکشند. اهالی «قفسه کتاب» همه کتابخوانند، شاید توصیه به خواندن آثار سعدی - به خصوص گلستان که جا دارد کتاب بالینی هر نویسنده‌ای باشد - کاری بیهوده به نظر برسد، ما هم از خیر این توصیه مهم می‌گذریم و می‌رویم به سمت یک توصیه دیگر، توصیه به خواندن مجموعه کتاب‌هایی که جامع و دقیق از سعدی و روح فرهنگ ایرانی در آثارش نوشته و تحلیلش کرده‌اند.

زندگی و اندیشه

در میان آثار عبدالحسین زرین‌کوب کتاب «حدیث خوش سعدی» که دیده شده است و خیلی‌ها شاید ندانند که این استاد بزرگ ادبیات فارسی درباره سعدی هم نوشته است. در این کتاب با تاریخ عصر سعدی و روز مغول به‌ویژه خلق و خوی اتابک ابوبکر، حاکم وقت فارس و طرز زندگی مردم شیراز و بعدتر با کودکی و جوانی سعدی آشنا خواهید شد. تحصیل او در بغداد و چند و چون سفرهای سعدی از دیگر مسائلی است که در این کتاب به آن پرداخته شده است. «حدیث خوش سعدی»، کتاب زندگی و اندیشه سعدی است.

نویسنده در بخشی از کتاب می‌نویسد: «به هر حال سعدی در تمام فن و انواع سخن مهارت داشته و در اکثر آنها تصرفات بدیع کرده است، لیکن در بیان احوال عشق و عاشقی و ذکر معانی اخلاق و تحقیقی سرآمد نیز از این حیث نظیر او را بسیار نتوان یافت.»

بی‌هراس سعدی

«سعدی» نوشته ضیاموحد کتابی است که در آن، نویسنده با پرهیز از معمول پرداختن به ادبیات کلاسیک، چنان از سعدی و جنبه‌های مخزن سخن گفته که خواننده امروزی با خواندن آن بی‌هیچ هراسی به دنیا بزرگ‌ترین شاعران کلاسیک وارد می‌شود، به همین دلیل هم کتاب می‌مخاطب امروز ادبیات را وارد جهان سعدی کرده و باعث شود انگیزه‌ای برای شناخت بیشتر ظرف کارهای این شاعر و نویسنده مهم قرن‌ها موضوع اصلی این نوشته سهم عظیم سعدی در پروراندن زبان فارسی مقام والای او در شعر و ادب ایران است. نویسنده پس از شرحی که باب زندگی و زمانه سعدی به بررسی آثار سعدی در ادبیات پندآموز و ش می‌پردازد. سپس به تفصیل ویژگی‌های سبک او را در نظم و نثر برمی‌در پایان فهرست برگزیده‌ای از آثار سعدی پژوهان به دست می‌دهد تازه‌ای آشنا خواهد شد که با ایجاز اما به روشنی بیان شده است. او انتقادات تند و تیز شاملو از سعدی اشاره کرده و می‌گوید: اگر شعره ایجاز و قافیه‌ها و زنگ و موسیقی این نثر مقایسه کنید، می‌بینید که شاعر دیگری به سعدی نزدیک است.

سؤال از سعدی

سعید حمیدیان در کتاب «سعدی در غزل» به بررسی غزل‌های سعدی، تجارب و ویژگی‌های شعری او می‌پردازد. در بخش اول بحث درباره شخص سعدی و شعر سه شاعر بزرگ دیگر سنایی، انوری و خاقانی

است. بخش دوم گامی و کوششی تازه است در جهت تقسیم‌بندی غزل‌های او بر مبنای آماری و براساس نشانه‌ها و نمودهایی که این نگارنده آنها را چنان علائم عارفانگی شعر و متمایزکننده غزل عارفانه از غیر آن می‌داند. بخش سوم به بررسی امری بنیادین و محوری یعنی اندیشه، جهان‌نگری و تجارب سعدی از عالم حیات و بیان بازتاب آنها در کل آثار او پرداخته است. بخش چهارم بر محور بحث از بن‌مایه‌های مهم غزل سعدی و بررسی شیوه‌های اصلی و خاص او در سرایش غزل استوار است و در بخش آخر عالی‌ترین ویژگی شعر سعدی به‌ویژه غزل او، یعنی سهل ممتنع بررسی می‌شود. حمیدیان این پرسش‌ها را مطرح می‌کند که: درباره غزل سعدی، گذشته از دیگر آثارش، پرسش‌هایی کلان و کلی هست که جواب می‌طلبد، مثلاً: آیا عشق در غزل‌های او بشری است یا عرفانه؟ معشوقی که در آنها تصویر می‌شود چگونه موجودی است؟ آدم دوبا یا فرا آدم؟ و چرا؟ ویژگی بزرگ و مشهور «سهل و ممتنع» چیست؟ و چگونه و در چه شرایطی پدید می‌آید: تفاوت‌های دقیق و مهم شیوه غزل‌سرایی سعدی با دیگران در چه چیزهایی است؟ و این سؤالات همه برای سعدی دوستان جالبند و پاسخ‌های حمیدیان هم به آنها تا حد زیادی راهگشاست.

علیه سعدی

تحولات اجتماعی دوران قاجار در ایران و شکل‌گیری انقلاب مشروطه و تحولات پس از آن به دلایل مختلفی سعدی‌ستیزی را در آثار کسانی چون میرزا فتحعلی آخوندزاده، میرزا آقاخان کرمانی، احمد کسروی، علی دشتی، تقی رفعت و نیز شاعرانی چون نیما،

احمد شاملو و جامعه‌شناسانی همچون دکتر علی شریعتی و برخی از تئوری‌پردازان مارکسیست شکل می‌دهد و این روند مدت‌ها ادامه پیدا می‌کند. کامیار عابدی در کتاب «جدال با سعدی در عصر تجدد» بررسی کرده از نیمه دوم سده نوزدهم میلادی تا امروز چه بحث و جدل‌هایی پیرامون سعدی انجام شده است. او کتاب را در دو بخش تحلیل‌ها و جست‌وجوها تالیف کرده است. در بخش اول تحلیلی از آثار سعدی و موقعیت فکری و فرهنگی او ارائه شده و از بازتاب نام و آثارش در عصر او و عصرهای بعد ارائه و سپس با رعایت امانت، تحلیلی از آراء منتقدان سعدی (چه منتقدان مطلق، چه منتقدان نسبی و چه منتقدان مشروط) و برخی از دلایل‌های نقد، بی‌مهری، نکوهش و ناسزا نسبت به او آورده شده است. در بخش دوم یعنی جست‌وجوها مؤلف به گردآوری و نقل نقدها و پاسخ‌ها و حمله‌ها و دفاع‌های مربوط به سعدی در عصر پرداخته است که بیانگر یک جریان پرتداوم تاریخی در یک دوره صد و پنجاه ساله درباره سعدی است. نویسنده هر چند در تدوین کتاب بر پایه نوعی نگاه تاریخی پیش رفته اما تحلیل و جست‌وجوی تاریخی موجود در کتاب گامی مؤثر در مسیر بازخوانی ویژگی‌ها و ارزش‌های گوناگون استاد مسلم نثر و نظم فارسی است و راه را برای بحث‌ها و هم‌اندیشی‌های علمی درباره او می‌گشاید.